

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС,
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

БЕРНАЗЮК О. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії
та теорії держави і права
(Європейський університет)

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-3>

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено поняття та особливості електронного судочинства в Україні. Автором визначено співвідношення понять «електронне судочинство», «електронне правосуддя», «електронний суд», з'ясовано значення вказаних понять. На підставі проведеного аналізу сформульовано поняття електронного судочинства.

Ключові слова: електронне судочинство, правосуддя, електронний суд, верховенство права.

В статье освещены понятие и особенности электронного судопроизводства в Украине. Автором определено соотношение понятий «электронное судопроизводство», «электронное правосудие», «электронный суд», установлено значение указанных понятий. На основании проведенного анализа сформулировано понятие электронного судопроизводства.

Ключевые слова: электронное судопроизводство, правосудие, электронный суд, верховенство права.

The article covers the concepts and features of electronic justice in Ukraine. The author defines the relation between the concepts of “electronic justice”, “electronic justice”, “electronic court”, the value of these concepts is determined. On the basis of the analysis, the concept of e-justice is formulated.

Key words: e-justice, justice, e-court, rule of law.

Вступ. Відповідно до ст. 129 Конституції України [1] та ст. ст. 5-15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] основними засадами судочинства є, зокрема: верховенство права; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; доступність правосуддя для кожної особи тощо. Ряд міжнародних актів також закріплюють основоположні вимоги та стандарти забезпечення доступності, ефективності, інформаційної прозорості правосуддя [3, с. 241–287, 294, 314].

Значною мірою забезпеченню реалізації міжнародних та національних засад судочинства сприяє запровадження в Україні електронного судочинства (правосуддя), яке є одним із напрямів застосування цифрових технологій у праві та одним із елементів системи електронного урядування. Разом із тим система електронного судочинства (правосуддя) характеризується певним рівнем відособленості від інших елементів електронного урядування, що

зумовлено незалежністю судової влади та її особливим правовим статусом у системі поділу державної влади.

У науковій літературі окремі питання електронного судочинства досліджували так вчені, як: О.В. Бринцев, Л.Л. Калініченко, Н.І. Логінова,

О.М. Овчаренко, Л.В. Омельчук, В.М. Пекарчук та інші. Разом із тим наразі у вітчизняній науці адміністративного права відсутній єдиний підхід до розмежування понять «електронний суд», «електронне судочинство» та «електронне правосуддя» та визначення їх змісту.

Постановка завдання. Метою даної статті є з'ясування значення та співвідношення понять «електронний суд», «електронне судочинство» та «електронне правосуддя», що необхідно для того, щоб забезпечити категоріальну визначеність та єдність.

Результати дослідження. Запровадження та забезпечення належного функціонування системи електронного судочинства (правосуддя) є потребою інформаційного суспільства, звичайною вимогою сьогодення, яка наразі є невід'ємною від понять «справедливе», «ефективне», «доступне» правосуддя.

Деякі зарубіжні науковці із цього приводу зазначають, що електронне правосуддя є життєво важливою політикою та настільки ж важливим інструментом для модернізації та покращення надання правосуддя в Європі на національному, наднаціональному або транскордонному рівнях. Вчені акцентують увагу, що сьогодні система електронного правосуддя набула правового статусу, за якого відсутність такої системи призводить до порушення основних прав людини, оскільки електронне правосуддя наразі є тотожним до системи «е-справедливість», відтак е-правосуддя має ще більш важливе значення в контексті європейських транскордонних процедур [4, с. 9].

На важливість та необхідність прискорення процесу запровадження системи електронного судочинства (правосуддя) в Україні неодноразово наголошували вітчизняні науковці, а також самі судді.

Секретар Великої Палати Верховного Суду В. Князева на одній із конференцій, присвячених проблемі запровадження е-правосуддя, наголосила на тому, що наразі громадянське суспільство вже не може існувати без цифрових технологій. Тож завдяки індустріальній революції Україна має можливість стати однією з провідних країн у сфері розвитку цифрових технологій, для чого необхідно створити сприятливі умови для цього [5].

У Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб зазначено, що сучасні інформаційні технології стали незамінним засобом у сфері здійснення правосуддя і що вони таким чином сприяють ефективному управлінню державою, яке необхідне для нормального функціонування демократії. При цьому значне число країн серед європейських держав здійснюють реорганізацію чи заміну як систем адміністративно-організаційної підтримки судів, так і комп'ютеризованих систем юридичної інформації [3].

Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки, затверджена Радою суддів України 11 грудня 2014 року [6], серед стратегічних питань, вирішення яких має пріоритетне значення для розвитку судової системи, визначає такі, як забезпечення доступу до правосуддя та використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу.

Характерно, що показниками впливу реалізації Стратегії в напрямку вирішення зазначених питань є: дослідження ступеню задоволення користувачів; зменшення загальної тривалості судових проваджень (від моменту подання початкового позову/«обвинувачення» до моменту прийняття «остаточного рішення у справі») в усіх видах проваджень; зменшення кількості порушень судами правил управління фінансами, виявлених державними органами аудиту; визнання поліпшення стану справ в Україні щодо здійснення судочинства у звітах ЄС тощо [6, с. 28].

Таким чином, не викликає сумнівів той факт, що запровадження системи електронного судочинства (правосуддя) є покликом сьогодення, потребою подальшого розвитку судової системи, забезпечення ефективності здійснення судочинства в інформаційному суспільстві.

Слід також погодитись із науковцями, які відмічають, що необхідність запровадження в публічне управління в цілому та судочинство зокрема новітніх інформаційних технологій зумовлюють певні чинники: адаптація національної економічної системи до європейських умов є об'єктивним процесом, що прискорюється завдяки Угоді про асоціацію між Україною та ЄС; стан соціальної системи та оновлення її розшарування за економічними, ідеологічними, географічними ознаками; ліберальна філософія трансформації державної участі (втручання) у вищезазначені процеси, реформування державного управління в публічне з метою зменшення негативного впливу наслідків командно-адміністративної економіки на розвиток соціуму [7, с. 159].

Отже, стає очевидним, що стан інформатизації національного судочинства, так само як і інших сфер публічного управління, зумовлює міжнародне становище України, визначає рівень її розвитку в міжнародних рейтингах.

Питанням запровадження в Україні системи електронного судочинства (правосуддя) присвячено чимало наукових робіт, у яких висвітлюються різні точки зору з приводу визначення поняття, структури, значення, переваг щодо ефективності, оперативності, відкритості та інших можливостей, які надає системи електронного судочинства в порівнянні з традиційною роботою судів.

При цьому необхідно зауважити, що в науковій літературі для позначення процесів інтеграції цифрових технологій у судочинство застосовують різні терміни, зокрема: «електронний суд» [8; 9], «електронне правосуддя» [7; 10], «електронне судочинство» [11; 12] та ін. Відтак, перш за все, необхідно визначити зміст та співвідношення вказаних понять.

Очевидно, що змістовна відмінність понять «електронне правосуддя» та «електронне судочинство» ґрунтується на різності значень таких категорій, як «судочинство» та «правосуддя». Аналізуючи положення Конституції України [1], Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [2], можна дійти висновку, що категорія «правосуддя», як правило, застосовується для позначення завдань здійснення судочинства та результату реалізації судової влади, які мають відповідати певним критеріям, зокрема, таким як: справедливість, верховенство права тощо. У свою чергу, поняття «судочинство» означає процесуальну форму реалізації правосуддя, яке може здійснюватися шляхом розгляду та вирішення адміністративних (адміністративне судочинство), господарських (господарське судочинство), кримінальних (кримінальне судочинство), цивільних справ (цивільне судочинство).

В.В. Решота, провівши категоріально-етимологічний аналіз понять «правосуддя» та «судочинство», дійшов висновку, що перше з них слід розглядати як основне завдання органів судової влади, які повинні встановити істину у справі, прийняти обґрунтоване і неупереджене рішення, справедливо вирішити спір, захистити права, свободи і законні інтереси людини. Правосуддя реалізується завдяки його процесуальній формі – судочинству, яке здійснюється судами під час розгляду і вирішення кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських справ [13, с. 124].

Із цього приводу В.С. Бігун, І.Й. Бойко та інші зазначають, що етимологічне та термінологічне значення поняття «правосуддя» слугує смисловим дороговказом, спрямованим на осмислення явищ, позначених термінами правосуддя, зокрема, й у зв'язку з термінами «право (правовий)», «справедливість (справедливий)», «суд (судити)» [14, с. 14].

Тобто поняття «правосуддя» вказує на діяльність суддів, у якій народ може брати безпосередню участь через присяжних та яка зумовлюється вольовим характером прийняття судового рішення на засадах справедливості, верховенства права, законності тощо.

У тлумачному словнику української мови поняття «правосуддя» визначається в декількох значеннях, зокрема, як: 1) суд, судова діяльність держави; юстиція; 2) розгляд судових справ; судочинство; 3) справедливий суд [15, с. 509]. «Судочинство» визначається, як діяльність судових органів, пов'язана з розглядом кримінальних, цивільних, інших справ; судовий процес [16, с. 829].

Таким чином, на підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що поняття «правосуддя» та «судочинство» є тотожними в одному зі своїх значень. При цьому, зважаючи на те,

що судочинство відповідно до Конституції та законів України має здійснюватися на засадах верховенства права та відповідати іншим основоположним принципам, очевидним є, що судочинство є процесуальною формою здійснення правосуддя. На цій підставі слід констатувати, що поняття «електронне правосуддя» та «електронне судочинство» є тотожними, та, як показує аналіз наукових робіт, присвячених висвітленню питань запровадження інформаційних технологій у судочинстві [7; 10; 12], в науковому обігу ці поняття вживаються в однаковому значенні.

Деякі науковці вважають, що поняття «електронне судочинство» можна розглядати у широкому та вузькому значеннях. Зокрема, у широкому розумінні електронне судочинство (правосуддя) – це сукупність різних автоматизованих інформаційних систем – сервісів, що надають можливість для здійснення публікації судових рішень, ведення «електронної справи» і доступу сторін до матеріалів «електронної справи», що дозволяє вивести на принципово новий якісний рівень взаємодію суду, учасників процесу та інших зацікавлених осіб. У вузькому розумінні електронне судочинство (правосуддя) – це можливість суду та інших учасників судового процесу здійснювати передбачені нормативними правовими актами дії, що безпосередньо впливають на початок і хід судового процесу (наприклад, такі дії, як подача до суду документів в електронній формі або участь у судовому засіданні за допомогою системи відеоконференцзв'язку) [17, с. 27].

Відтак електронне судочинство (правосуддя) є комплексним поняттям, яке означає особливу форму організації судової влади, що заснована на застосуванні цифрових технологій та спрямована на підвищення ефективності, досягнення оперативності, забезпечення доступності правосуддя, а також автоматизацію деяких внутрішньо-управлінських та зовнішньо-управлінських процесів із метою забезпечення реалізації своєї головної функції – здійснення правосуддя на засадах верховенства права, справедливості, відкритості та прозорості, доступності тощо.

Стосовно поняття «електронний суд», то під час його визначення слід виходити з того, що «суд» означає установу судової влади або склад суддів (судді), на який покладається реалізація правосуддя, відтак електронний суд є елементом електронного судочинства (правосуддя), в межах якого забезпечується розгляд та вирішення судової справи за допомогою відповідних інформаційних технологій. При цьому, як слідує зі змісту Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи [18], електронний суд є однією з підсистем Єдиної судової інформаційної системи.

У згаданій Концепції запроваджено поняття «Єдина судова інформаційна система України», яким позначається процес створення єдиного інформаційного простору судової системи. Вказане поняття також вживається законодавцем у новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 15) [2]. Разом із тим Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [19] у відповідних процесуальних кодексах запроваджено поняття «єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система», яке має замінити поняття «єдина судова інформаційна (автоматизована) система», «автоматизована система», що наразі застосовуються в деяких актах законодавства (про це йдеться у преамбулі Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]).

Вказана система уособлює кінцевий результат запровадження цифрових технологій у судочинстві, досягнення якого стане можливим завдяки інтеграції всіх елементів (підсистем) системи електронного судочинства (правосуддя).

На підставі наведеного можна зробити висновок, що електронне судочинство (правосуддя) – система, яка має відповідати ознакам єдності та цілісності, тобто забезпечувати виконання органами судової влади своїх функцій за допомогою застосування цифрових технологій, але разом із тим ця система складається з окремих елементів (у тому числі одним з них є електронний суд), які можуть функціонувати як самостійно, так і у системі з іншими.

Водночас деякі науковці безпідставно отожднюють поняття «електронний суд» та «електронний судочинство (правосуддя)», що призводить до звуження змісту останнього поняття.

Приміром, О.М. Овчаренко до складників електронного правосуддя відносить: розроблення та впровадження в судах систем електронного документообігу, технології відео-конференції та sms-інформування учасників судового розгляду, доступ до текстів судових рішень через єдиний державний реєстр судових рішень, он-лайн трансляцію окремих судових засідань [20].

Інші вчені виокремлюють такі елементи електронного судочинства: подання позовних заяв та інших документів в електронному вигляді; розподіл позовних заяв за допомогою електронної програми, в якій враховуються графік роботи суддів, їх завантаженість, спеціалізація та інші фактори; здійснення аудіо- та відеозапису судових засідань; проведення судових засідань за допомогою відео-конференцв'язку; отримання електронною поштою інформації про зміни в конкретній судовій справі; перегляд судових актів в електронному вигляді тощо [21].

Науковці фактично виокремлюють елементи (інструменти) лише однієї з підсистем електронного судочинства, а саме електронного суду. Разом із тим, зважаючи на комплексний характер системи електронного судочинства, у її структурі слід виділити також інші елементи, що дозволяють автоматизувати деякі внутрішньоуправлінські та зовнішньоуправлінські функції (судова статистика, управління кадрами тощо).

Висновки. На підставі проведеного в даній статті науково-правового аналізу можна зробити висновки.

У науковому обігу для позначення процесу інтеграції цифрових технологій у судочинство поширеними є поняття «електронне судочинство», «електронне правосуддя», «електронний суд». Ці поняття співвідносяться таким чином: «електронне правосуддя», або «електронне судочинство» (вживаються як тотожні) є комплексним поняттям, яке означає особливу форму організації судової влади, що заснована на застосуванні цифрових технологій та спрямована на підвищення ефективності, досягнення оперативності, забезпечення доступності правосуддя, а також автоматизацію деяких внутрішньо-управлінських та зовнішньо-управлінських процесів із метою забезпечення реалізації своєї головної функції – здійснення правосуддя на засадах верховенства права, справедливості, відкритості та прозорості, доступності тощо. Електронний суд є елементом електронного судочинства (правосуддя), в межах якого забезпечується розгляд та вирішення судової справи за допомогою відповідних інформаційних технологій.

Електронне судочинство (правосуддя) – це єдина, цілісна та комплексна інформаційно-телекомунікаційна система, інтегрована в діяльність судів, інших органів системи правосуддя, яка забезпечує виконання органами судової влади своїх функцій за допомогою застосування цифрових технологій, складається з окремих елементів, які можуть функціонувати як самостійно, так і у системі з іншими.

Перспективами подальших наукових пошуків у даному напрямку може стати визначення структури (елементів) електронного судочинства та стану запровадження його окремих елементів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.
4. Xanthoulis N. Introducing the concept of 'E-justice' in Europe: How adding an 'E' becomes a modern challenge for Greece and the EU / Effectivt, justice, solutions. 2010. URL : http://effectius.com/yahoo_site_admin/assets/docs/Introducing_the_concept_of_e-justice_in_Europe_by_Napoleon_Xanthoulis.20775004.pdf.

5. Введення цифрових технологій у всі сфери суспільного життя необхідно вже сьогодні – Секретар ВП ВС Всеволод Князев.: офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/611695/>.
6. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки: затверджено Радою суддів України 11 грудня 2014 року. URL : <http://court.gov.ua/142663/>.
7. Бондаренко В.А., Пустова Н.О. Теоретико-правові питання електронного правосуддя в інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 154–162.
8. Камінська І.В. «Електронний суд» як гарантія доступності правосуддя. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 3 (28). С. 52–60.
9. Пекарчук В.М., Пушенко Н.В. Запровадження електронного суду – помітний крок до підвищення ефективності судочинства в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1(77). С. 81–88.
10. Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.
11. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. № 2. С. 102–117.
12. Цимбал П.В., Омельчук Л.В., Калініченко Л.Л. Напрями вдосконалення електронного судочинства в Україні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4-5 (8-9). С. 150–155.
13. Решота В.В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 62. С. 119–127.
14. Бігун В.С., Бойко І.Й., Бондару Т.І. та ін. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку. Київ : Наукова думка, 2014. 506 с.
15. Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976.
16. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1976.
17. Романенкова С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. № 4. С. 26–31.
18. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи. URL : http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Annex_9_FAIR_Court_Automation_Strategy_UKR1.pdf.
19. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
20. Овчаренко О.М. Проблеми забезпечення права на справедливий суд / Українська Гельсінкська спілка з прав людини. 2017. URL : <https://helsinki.org.ua/problemy-zabezpechennya-prava-na-spravedlyvyj-sud-o-ovcharenko/>.
21. Завальнюк І. Необхідною умовою існування електронного судочинства є інформатизація судів. *Судово-юридична газета*. 2018. Вип. 40-44. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/129500-neobkhidnoyu-umovoyu-isnuvannya-elektronno-go-sudochinstva-ye-informatizatsiya-sudiv>.

